

Stanisław Liszewski

*Katedra Geografii Miast i Turyzmu
Uniwersytet Łódzki*

KONCEPCJA ZINTEGROWANYCH BADAŃ NAD TURYSTYKĄ

Skala migracji, nazywanych dziś turystycznymi (około 700 mln ludności rocznie na początku XXI w.), wyzwoliła nie tylko potrzebę doskonalenia metod rejestracji czy pomiaru ruchu turystycznego, ale również podziału i klasyfikacji tego zjawiska wg różnych kryteriów, które mogłyby oddać złożoność współczesnej turystyki. Różnorodne podejścia opierające się często na odmiennych kryteriach podziału turystyki wykazują małą spójność, co prowadzi do powstania chaosu terminologicznego, który utrudnia nie tylko porozumiewanie się badaczy między sobą, ale, co jest znacznie bardziej niebezpieczne, powoduje pomiędzy określone kłopoty w procesie dydaktycznym, a w konsekwencji w działalności gospodarczej w zakresie turystyki.

Zagubiony pomiędzy różnorodnymi określeniami zwykle mało zrozumiałymi, klient podejmuje często decyzję mało zgodną ze swoimi wyobrażeniami o miejscu i formie oferowanego produktu, co budzi konflikty i nieporozumienia. Przykładem może tu być różnie definiowana w Polsce agroturystyka, pod pojęciem której oferowane są niemal wszelkie formy wypoczynku w obiektach znajdujących się poza terenami miejskimi.

Klasyfikacja i podziały turystyki, w całości lub w znacznym zakresie ograniczone tylko do ruchu turystycznego, znaleźć można we wszystkich podręcznikach turystyki czy geografii turystyki i to zarówno polskich, jak i zagranicznych. Ich cechą charakterystyczną jest to, że każdy autor pragnie wnieść swój indywidualny wkład do tych podziałów, co powoduje, że stają się one nie tylko coraz bardziej szczegółowe (co uznać należy za naturalny wynik rozwoju turystyki), ale prezentują coraz to inne podejście metodologiczne. Przypomnijmy najważniejsze tylko w polskiej literaturze klasyfikacje. O. Rogalewski (1977) w podręczniku dotyczącym zagospodarowania turystycznego dzieli turystykę na trzy podstawowe nurty: wypoczynkową, krajoznawczą i specjalistyczną

(kwalifikowaną). Jest to podział prosty odpowiadający głównym celom wyjazdu Polaków w latach siedemdziesiątych.

Bardziej rozbudowaną klasyfikację podziału ruchu turystycznego zaprezentowali: J. Warszńska, A. Jackowski (1978) w pierwszym wydaniem w Polsce podręczniku geografii turystyki. Autorzy wspomnianego podręcznika dzielą ruch turystyczny według: czasu trwania, motywów wyjazdu, cech uczestników wyjazdów, obsługi ruchu i geograficznego zasięgu wyjazdów turystycznych. Podział ten utrwalił się w Polsce i jest często wykorzystywany w badaniach ruchu turystycznego.

Najbardziej rozbudowaną klasyfikację turystyki przedstawił W.W. Gaworecki (1994) w kilkakrotnie wznawianej pracy zatytułowanej *Turystyka*. Autor ten zaprezentował dwanaście kryteriów podziału turystyki, uwzględniając: podmiot turystyki, czas trwania podróży, okres wyjazdu, wielkość grupy, stopień organizacji, koszt, kierunek wyjazdu, sposób zakwaterowania, środki transportu, cel wyjazdu, skutki oddziaływania i zakres oddziaływania urzędowego. Kryteria te obejmują bardzo różnorodne aspekty działalności turystycznej i to stanowi określoną wartość tej propozycji, natomiast ich kolejność i różna waga stwarzają wrażenie pewnej chaotyczności tej klasyfikacji.

W najnowszym polskim podręczniku do geografii turystyki A. Kowalczyk (2000) przedstawia klasyfikację ruchu turystycznego i zachowań turystycznych kilku autorów zagranicznych, dochodząc do wniosku, że podział turystyki wg jej typów nie jest rozłączny, a „poszczególne formy zachowań turystycznych, a także motywy uprawiania konkretnego rodzaju turystyk, mogą występować w różnych typach”. Po tych spostrzeżeniach A. Kowalczyk omawia bardziej szczegółowo osiem wybranych typów turystyki: wypoczynkowa, poznawcza, uzdrowskowa, miejska, ekologiczna, handlowa, kongresowa i religijna.

Dokonany tu sygnalnie tylko przegląd różnych podejść do klasyfikacji turystyki oraz przykłady wyróżnianych typów zdają się potwierdzać dwie dość oczywiste prawdy. Pierwsza to ta, że rozwój zjawiska (może lepiej zjawisk), które dziś szeroko nazywamy turystyką, rodzi potrzebę dokonywania ciągłych korekt w istniejących podziałach czy klasyfikacjach, jest to bowiem proces bardzo dynamiczny, a nie ustabilizowany. Druga prawda jest bardziej złożona i zapewne dyskusyjna. Dotyczy ona bowiem twierdzenia, że istniejące klasyfikacje mają głównie charakter cząstkowy, a nie obejmują całej istoty zjawiska, stąd ich duża różnorodność i ograniczona przydatność teoretyczna. Wydaje się, że dalsze rozważania nad zjawiskiem turystyki i jego wszelkimi konsekwencjami uzależnione są od stworzenia całościowego logicznie zwartego systemu myślenia, który może stanowić podstawę koncepcji badań zintegrowanych współczesnej turystyki. Prezentacji propozycji takiego systemu poświęcona będzie dalsza część tego opracowania.

Pierwszym ogniwem w procesie systemowego poznania zjawiska współczesnej turystyki jest człowiek, zarówno jako osoba, jak i grupa społeczna czy zawodowa, a także jako społeczność lokalna. Człowiek jest głównym podmiotem w zjawisku nazywanym turystyką, jak również w procesie badawczym nad tym zjawiskiem.

Poznanie zarówno potencjalnego turysty, jak i mieszkańca obszaru, do którego ten turysta przyjeżdża, ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowego zorganizowania aktywności turystycznej, tak aby przyniosła ona maksymalnie dużo korzyści dla obu stron.

To poznanie ma charakter dość szczególny. W badaniach osób czy społeczności uczestniczących w procesie turystyki uwzględnia się cechy: demograficzne, społeczne oraz zawodowe, a także osobowościowe.

Wśród cech demograficznych na plan pierwszy wysuwa się wiek, płeć oraz związki rodzinne. Cechy społeczne charakteryzowane są przez wykształcenie, przynależność do grupy społecznej, pozycję zajmowaną w społeczeństwie. Miarą charakterystyki zawodowej turystów jest wykonywany zawód, a nade wszystko zamożność. Wreszcie cechy osobowościowe najtrudniej definiowalne. Jak pisze K. Przećławski (1994): „*turystyka jest przede wszystkim zachowaniem człowieka*” co między innymi oznacza, że od potrzeb, motywów, celów, wartości czy wyobrażenia człowieka zależy jego decyzja o podróżowaniu, ale również rezultaty tych podróży. Nie bez znaczenia jest tu także tradycja czy aktualnie panująca moda. Prowadzone badania nad wykorzystaniem czasu wolnego przez różne grupy zawodowe i społeczne coraz częściej przynoszą zaskakujące rezultaty. Obok motywów ekonomicznych, podawanych jako przyczyna pozostawania w domu w czasie urlopu, coraz częściej zaczyna pojawiać się motyw braku potrzeby wyjazdu poza miejsce zamieszkania. Równie charakterystyczna jest bierna postawa w czasie urlopowych wyjazdów turystycznych. Badania przeprowadzone przez E. Seremak (2004) na grupie 200 dorosłych osób o wykształceniu średnim lub wyższym wykazały, że po upływie kilku miesięcy 50% badanych nie pamiętało nic z krajobrazu i miejsca swojego wakacyjnego wypoczynku.

Badania nad człowiekiem jako podmiotem całego procesu rozwoju turystyki są bardzo istotne, zwłaszcza że coraz częściej obok biernego wypoczynku człowiek wyjeżdża w celach poznawczych, wzbogacających jego wiedzę faktograficzną, ale również kulturową czy obyczajową. Badania te są domeną nauk społecznych a zwłaszcza socjologii i psychologii. W Polsce na szczególne wyróżnienie zasługują prace K. Przećławskiego (1984, 1994, 1997), omawiające społeczne i kulturowe znaczenie turystyki. Znacznie mniej miejsca w swoich badaniach problematyce turystyki poświęcają demografowie i psychologowie.

Drugim etapem w tym systemie analizy współczesnej turystyki jest wolność osobista i czas wolny, które „od zawsze” warunkowały możliwość dobrowolnego przemieszczania się człowieka w środowisku geograficznym. Pomijanie w analizach, a zwłaszcza w klasyfikacjach turystyki wolności i czasu jest dużym uproszczeniem, a nawet błędem. Nie odwołując się do historii, gdzie problem ten jest dobrze rozpoznany, przyjrzyjmy się przez chwilę, jaki wpływ ma obecnie wolność osobista i czas wolny na rozwój turystyki, głównie międzynarodowej.

Wolność osobista może być ograniczona trzema czynnikami: wiekiem, warunkami ekonomicznymi i warunkami politycznymi. Z rozważań tych wyłączeni zostali ludzie prawnie skazani na karę pozbawienia wolności, z wyjątkiem więź-

niów politycznych. Wiek w sposób zasadniczy ogranicza aktywność turystyczną, zwłaszcza w okresie dzieciństwa, gdzie prawnie za czyny dziecka odpowiadają rodzice, oraz w okresie starości, kiedy stan zdrowia utrudnia lub wręcz uniemożliwia przemieszczanie się w celach turystycznych. Dlatego wyróżniamy turystykę dzieci, ludzi dorosłych i emerytów. Podział ten ze względów na cechy fizjologiczne wydaje się dość trwały, zmieniają się oczywiście granice wieku, które określają przynależność do jednej z wymienionych wcześniej grup.

Znacznie bardziej zmienne są uwarunkowania ekonomiczne wolności osobistej, zależą one bowiem od poziomu zamożności kraju, w którym się mieszka oraz od aktualnej koniunktury gospodarczej. Przykładem może tu być bezrobocie, które najczęściej pozbawia człowieka ekonomicznej wolności osobistej, uniemożliwiając uprawianie bardziej absorbującej środki finansowe turystyki. Pod względem zamożności dzielimy społeczeństwa, a także ich mniejsze zbiorowiska na ludzi bogatych (zamożnych), średnio zamożnych, niezamożnych i biednych. Podział ten nie jest stały, ale ma bardzo wyraźny wpływ na charakter aktywności turystycznej.

Trzeci czynnik warunkujący wolność osobistą to czynnik polityczny. W skali globalnej możemy podzielić dziś świat na trzy typy państw. Podział ten ma bezpośredni wpływ na możliwość uprawiania turystyki międzynarodowej. Pierwszy typ to kraje zamknięte politycznie, których mieszkańcy odcięci są od swobodnego wyjazdu, a przybysze (cudzoziemcy) muszą czynić zabiegi (wizy) o możliwość jego odwiedzenia. Przykładem takiego kraju mogą obecnie być Kuba, Korea Północna i kilka innych państw. Drugi typ to państwa, których mieszkańcy mają pełną swobodę wyjazdu, posiadając paszporty w domu, ale do których, przynajmniej niektórym cudzoziemcom, trudno jest wjechać. Krajem takim np. dla Polaków są Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Wreszcie trzeci typ, najbardziej sprzyjający rozwojowi turystyki międzynarodowej, to takie kraje (grupa państw), których obywatele nie mają żadnych kłopotów w przemieszczaniu się między ich granicami. Przykładem są tu kraje Unii Europejskiej.

Przechodząc do analizy czasu wolnego, powszechnie poznaje się, że w krajach cywilizacji europejskiej ludzie dorośli i pracujący w okresie roku dysponują czasem wolnym krótkim (codziennym), średnim (weekendowym) i długim (urlopy i wakacje). Z wyjątkiem czasu krótkiego, który głównie wykorzystywany jest na cele rekreacyjne, pozostałe dwa rodzaje czasu wolnego mogą być zagospodarowane przez turystykę. Istniejący do dziś np. w Polsce model uprawiania turystyki związany jest głównie z jednym okresem urlopowo-wakacyjnym, choć coraz częściej zmienia się on na dzielenie urlopu na kilka części i łączenia ich z weekendami, co ułatwia aktywność turystyczną.

Ważnym elementem, który należy brać pod uwagę przy analizie czasu wolnego, jest swoboda jego dysponowaniem. Pod tym względem dla większości pracowników oraz uczniów i studentów swoboda ta ograniczona jest decyzją pracodawców lub rytmem pracy szkoły czy uczelni. Odmienne wygląda to dla pracodawców, którzy mają możliwość dysponowania swoim czasem wolnym w sposób bardziej swobodny.

Zasygnalizowane problemy wolności osobistej i czasu wolnego są w polskich badaniach turystyki reprezentowane w sposób dalece niewystarczający, a ich wpływ na możliwości rozwoju turystyki, jej formy, rodzaje, czas, ekonomikę, skutki itd. mało doceniane. Czyni to badania turystyki, jako określonego procesu, niepełne i często mało przekonujące, zwłaszcza w warstwie prognostycznej. Wolność osobista, czas wolny powinny stać się domeną badań nauk społecznych (socjologia, psychologia, pedagogika, politologia, demografia itp.), a ich wyniki powinny być wykorzystane w dalszych ogniwach systemu, analizy, rozwoju współczesnej turystyki.

Trzecim ogniwem w systemie kompleksowego myślenia o turystyce jako wielopłaszczyznowym zjawisku jest ruch turystyczny (migracje turystyczne). Zarówno pojęcie ruchu turystycznego, jak i jego kryteria czy wreszcie rodzaje są powszechnie znane w literaturze przedmiotu i zbędne jest tu ich powtarzanie. Należy jednak uświadomić sobie, że praktycznie to właśnie badania ruchu turystycznego w różnych jego aspektach dostarczyły materiałów do różnorodnych klasyfikacji ruchu, który często identyfikowany jest z pojęciem całej turystyki.

Charakterystyka ruchu turystycznego obejmuje zwykle siedem jego głównych cech: cel czy cele ruchu, wielkość (skala), struktura (struktury) ruchu, forma ruchu i sposób jego organizacji, środki komunikacji (sposób przemieszczania się), sezonowość (długość) i zasięg geograficzny. Każda z tych cech może dać podstawę do odrębnej klasyfikacji, ale również do podkreślenia ogromnego zróżnicowania zjawiska nazywanego turystyką. Przykładowo tylko warto tu wspomnieć, że zasięg geograficzny jest traktowany jako miara rangi czy znaczenia miejscowości, obszaru, regionu w światowej turystyce. Badania sezonowości mają wpływ nie tylko na klasyfikację obszarów na jedno-, dwusezonowe lub całoroczne, ale są podstawą dla działań organizacyjnych, ekonomicznych, a w konsekwencji inwestycyjnych, mających na celu np. wydłużenie sezonu turystycznego.

Największe możliwości podziału i klasyfikacji ruchu turystycznego stwarza kryterium celu przemieszczeń turystycznych. To właśnie kreowanie wciąż nowych celów poszerzyło ogromnie zakres ruchu turystycznego. Przypomnijmy, że jeszcze w połowie lat 70. XX w. O. Rogalewski (1977) wyznacza trzy główne cele (wypoczynkowy, krajoznawczy, turystyka kwalifikowana), a 25 lat później A. Kowalczyk (2000), dokonując wyborów rodzaju ruchu turystycznego wg celów, omawia osiem typów. Mimo licznych podziałów i wciąż nowych typów turystyki w zależności od celu, tylko nieliczne z nich posiadają w polskiej literaturze solidniejsze opracowania monograficzne. Niewątpliwie chlubnym wyjątkiem jest tu turystyka religijna, która dzięki pracom A. Jackowskiego i zespołu pracowników Zakładu Geografii Religii Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego doczekała się samodzielnego tomu w *Wielkiej Encyklopedii Geografii Świata* (Jackowski, Sołjan, Bilska-Wodecka 1999), jak również monografii naukowej autorstwa A. Jackowskiego (2003).

Ruch turystyczny, rozumiany jako migracje ludności związane z turystyką w szerokim tego słowa znaczeniu jest domeną badań geografów, ekonomistów i statystyków.

Kolejnym etapem w całościowym badaniu zjawiska nazywanego turystyką jest analiza „miejsca” (środowiska), w którym realizowany jest cel podróży czy wędrowania. Tradycyjnie uważało się, że celem turystyki jest poznanie i pobyt w atrakcyjnych warunkach przyrodniczych lub obcowanie z walorami stworzonymi przez człowieka (antropogeniczne), a interesującymi turystów. Wydaje się, że współczesny rozwój migracji turystycznych stwarza konieczność innego pojmowania i klasyfikowania „miejsc”, w których realizuje się cel podróży turystycznej. Środowisko to może być rozumiane w trojaki sposób: jako region przyrodniczy, jako obszar o jednorodnym (zbliżonym) charakterze użytkowania ziemi oraz jako region turystyczny.

W przypadku regionu fizyczno-geograficznego mamy do czynienia z hierarchicznie sklasyfikowanymi jednostkami przestrzennymi, których cechą przewodnią są: budowa geologiczna, geomorfologia, sieć hydrograficzna, rzadziej wypadkowa działalności tych składników, jaką jest krajobraz naturalny. J. Kondracki (1998) wyróżnia na terenie Polski m.in. pobrzeża, pojezierza, doliny, niziny, pradoliny, wzniesienia, obniżenia, przedgórze, pogórze, góry. W praktyce badawczej regiony fizyczno-geograficzne nie w pełni są przydatne do analizy koncentracji ruchu turystycznego i jego konsekwencji ekonomicznych, społecznych, przestrzennych itd.

Drugie z proponowanych kryteriów określenia „miejsca” realizacji aktywności turystycznej oparte jest na charakterze użytkowania ziemi. Tak przyjęte założenie pozwala mówić o turystyce: na terenach wiejskich (Drzewiecki 1995), w strefach podmiejskich, na obszarach miast, w kompleksach leśnych, w otoczeniu wód itd. Taki sposób umiejscowienia działalności turystycznej w środowisku geograficznym nie sugeruje określonego celu podróży, bowiem np. tereny miejskie bywają celem przyjazdów różnych turystów, np. krajoznawców, turystów biznesowych, kongresowych itd., co daje możliwość bardziej kompleksowych badań turystyki.

Wreszcie trzeci sposób identyfikacji przestrzennej aktywności turystycznej to region turystyczny. Dyskusja nad zakresem pojęciowym, funkcją, a zwłaszcza delimitacją regionów turystycznych ma w Polsce bardzo długą tradycję i nigdy nie została zakończona. Autor stoi na stanowisku obiektywnego istnienia regionów turystycznych (Liszewski 2003), których podział i klasyfikacje uzależnia od trzech cech: usytuowania (turystyczne regiony metropolitalne i peryferyjne), formy przestrzennej (turystyczny region węzłowy, pasmowy i wielofunkcyjny) oraz od funkcji ruchu turystycznego (turystyczny rejon wyspecjalizowany, wielofunkcyjny).

Analiza „miejsca”, w którym realizuje się aktywność turystyczna współczesnych „nomadów”, ma wszystkie cechy kompleksowości, czyli najbardziej odpowiada pojęciu zjawiska, jakim jest turystyka. Analiza miejsca realizacji ruchu turystycznego jest domeną badań geografów, a ostatnio również i ekonomistów (Gołembski 2002) oraz planistów przestrzennych.

Ostatnim etapem badań nad turystyką jest analiza form zawłaszczania i organizacji środowiska geograficznego przez turystę. To zawłaszczanie czy

oswajanie ma cechy zmian funkcjonalnych, a jego efektem jest powstanie przestrzeni turystycznej. Przestrzeń ta, będąca funkcjonalnie wyróżniającą się częścią (podprzestrzenią) środowiska geograficznego, rozumiana jest szeroko (w sensie *largo*), czyli jako suma elementów środowiska przyrodniczego, gospodarczego oraz społecznego. Motywem jej powstania i rozwoju są potrzeby poznania, wypoczynku oraz doznania różnorodnych przeżyć, co jest immanentnym celem migracji turystycznych współczesnego człowieka.

Tak rozumiana przestrzeń turystyczna ma różne fazy i etapy rozwoju co najlepiej uzewnętrznia zaproponowana przez S. Liszewskiego (1995) typologia. Według tej koncepcji można mówić o pięciu typach przestrzeni turystycznej, które są zróżnicowane stopniem organizacji, stanem zagospodarowania i pełnią funkcją. Autor tej pracy wyróżnia przestrzeń: eksploracji, penetracji, asymilacji, kolonizacji i urbanizacji turystycznej.

Badanie tak zdefiniowanych przestrzeni umożliwia m.in. identyfikację stanu zainwestowania, ale również stopień zniszczenia i degradacji środowiska czyli efekty i skutki rozwoju współczesnej turystyki. Możliwości zastosowania koncepcji przestrzeni turystycznej do analizy aktywności turystycznej i jej rezultatów (zarówno pozytywnych, jak i negatywnych) nie do końca zostały jeszcze zdefiniowane i wymagają dalszych badań zarówno teoretycznych, jak i empirycznych.

Badanie przestrzeni turystycznej w znaczeniu wcześniej zaprezentowanym jest domeną głównie przedstawicieli nauk geograficznych i ekonomicznych i a światowy dorobek badawczy w tym zakresie sięga początku lat 70. XX w.

Przedstawiony schemat „koncepcji zintegrowanych badań nad turystyką” powstał jako wynik opisanych wcześniej przemyśleń. Układ tego schematu nie jest przypadkowy, rozpoczyna go ogniwo najważniejsze, czyli człowiek, bez którego nie można mówić o turystyce. To właśnie on jest twórcą i odbiorcą zjawiska

Tab.1. Koncepcja zintegrowanych badań nad turystyką (schemat)

Ogniwa systemu	Czynniki wpływające na poziom realizacji aktywności turystycznej	Dziedziny i dyscypliny naukowe predestynowane do badań nad turystyką
1. Człowiek – podmiot turystyki	cechy: demograficzne, społeczne, zawodowe, osobowościowe	demografia, socjologia, pedagogika, psychologia i inne
2. Wolność osobista i czas wolny	wiek, poziom ekonomiczny, sytuacja prawna i polityczna	socjologia, psychologia, prawo, politologia, ekonomia i inne
3. Migracje turystyczne (ruch turystyczny)	cele migracji, skala, struktury, formy, sposoby, sezonowość (okres migracji), zasięg geograficzny	geografia, historia, historia sztuki, biologia, archeologia, etnografia, ekonomia, statystyka i inne
4. Miejsce realizacji aktywności turystycznej	region przyrodniczy, obszar jednorodny Funkcjonalnie i region turystyczny	geografia, ekonomia, gospodarka przestrzenna
5. Zawłaszczanie i organizacja środowiska geograficznego przez turystykę	przestrzeń eksploracji, penetracji, asymilacji, kolonizacji, urbanizacji turystycznej	geografia, ekonomia

nazywanego turystyką. Dalsze ogniwa tej koncepcji są pochodną potrzeb turystycznych człowieka i uwarunkowań spełnienia aktywności turystycznej. Tak jak pierwsze ogniwo w tym systemie warunkuje jego istnienie, tak ostatnie jest efektem i skutkiem działalności turystycznej człowieka w środowisku geograficznym, które w różny sposób, w tym również przez turystykę, jest zawłaszczane i organizowane.

Przedstawiona koncepcja stara się również wskazać na złożoność zjawiska, jakim jest turystyka. Złożoność ta najlepiej widoczna jest w wykazie dziedzin i dyscyplin naukowych, które prowadzą lub powinny prowadzić badania nad turystyką, aby wyjaśnić wszystkie zawiłości tego zjawiska, ustalić prawa i prawidłowości, które nim rządzą i prognozować jego dalszy rozwój, stagnację lub upadek. Niestety obecny stan badań nad turystyką jest raczej fragmentaryczny i wycinkowy, co, moim zdaniem, jest związane z „branżowym” (jednodyscyplinowym) podejściem do tego zjawiska. Socjologowie badają turystykę jako zjawisko społeczne, ekonomiści jako ekonomiczne, geografowie jako przestrzenne itd. Brak koncentracji badania turystyki jako całości, a nie jako wycinków nie powiązanych ze sobą i niezależnie od siebie badanych elementów tego zjawiska, nie rokuje dalszego postępu.

Przedstawiona w tym artykule w sposób sygnałny zaledwie koncepcja zintegrowanych badań ma na celu bardziej uświadomienie aktualnego stanu niż danie konkretnej recepty na jego zmianę. Znajdujące się w podobnej sytuacji inne tzw. „nauki pogranicza” (np. współczesna geografia, gospodarka przestrzenna i inne) starają się integrować wokół programów badawczych o interdyscyplinarnym zakresie. Aby jednak program taki mógł powstać, należy wpięrcw wykreować przywódcę (dyscyplinę naukową, mniej konkretną osobę), którego zakres badawczy jest najszerzy w gronie współuczestniczących dyscyplin czy dziedzin naukowych.

W konkretnym przypadku badań nad zjawiskiem turystyki, wydaje się obecnie, iż pewne nadzieje na integrację naukową dają badania nad „*miejscem realizacji aktywności turystycznej*”, czyli nad regionem turystycznym, nie przesądając o jego zdefiniowaniu. Co się tyczy przywództwa tak zaproponowanych badań, to wydaje się, że duże szanse powinna mieć tu geografia. Przemawia za tym zarówno najdłuższy organizacyjnie staż badań nad turystyką, jaki posiadają w Polsce geografowie (Studium Turyzmu Uniwersytetu Jagiellońskiego 1936-1939), jak również bogate doświadczenia nad przestrzennymi, w tym regionalnymi, zjawiskami turystyki.

LITERATURA

- Drzewiecki M., 1995, *Agroturystyka*, Inst. Wyd. „Świadectwo”, Bydgoszcz.
- Gaworecki W.W., 1994, *Turystyka*, PWE, Warszawa.
- Gołembski G. (red.), 2002, *Metody stymulowania rozwoju turystyki w ujęciu przestrzennym*, Akad. Ekonom., Poznań.
- Jackowski A., 2003, *Święta przestrzeń świata. Podstawy geografii religii*, Wyd. Uniw. Jagiell., Kraków.

- Jackowski A., Sołjan I., Bilaska-Wodecka E., 1999, *Religie świata. Szlaki pielgrzymkowe*, [w:] *Wielka Encyklopedia Geografii Świata*, XV, Wyd. Kurpisz, Poznań.
- Kondracki J., 1998, *Geografia regionalna Polski*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Kowalczyk A., 2000, *Geografia turystyki*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Liszewski S., 1995, *Przestrzeń turystyczna*, *Turyzm*, 5, 2 (1995), 87-103.
- Liszewski S., 2003, *Region turystyczny*, *Turyzm*, 13, 1 (2003), 44-54.
- Przećławski K. (red.), 1984, *Turystyka a człowiek i społeczeństwo*, Inst. Wyd. Związków Zawodowych, Warszawa.
- Przećławski K., 1994, *Turystyka a świat współczesny*, Uniw. Warsz., Warszawa.
- Przećławski K., 1997, *Etyczne podstawy turystyki*, Wyd. „Albis”, Kraków.
- Rogalewski O., 1977, *Zagospodarowanie turystyczne*, WSiP, Warszawa.
- Seremak E., 2004, *Czas wolny pracowników Komendy Miejskiej Policji w Radomiu i jego zagospodarowanie w 2003 roku*, praca magisterska, maszynopis w Katedrze Geografii Miast i Turystyki UŁ w Łodzi.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1978, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.

A CONCEPT OF INTEGRATED TOURISM RESEARCH.

SUMMARY

The paper presents a concept of an integrated research into contemporary tourism. The author proposes a research system built of components defined with a set of factors influencing the tourist activity, and suggests those disciplines of learning best suited to carry out the research.

The system components were set in a logical order. The list begins with the human being, as the object of both the tourist activity and tourist research. This is followed by a discussion of conditions precedent for tourism as such, including personal freedom and the availability of spare time. Tourist activity is manifested by migrations generally known as tourist traffic. This is the most popular component of modern tourism among researchers, who propose breakdowns and classifications of tourism by looking at various features of the migration. The best-researched type of tourism in Poland is religious tourism, largely due to studies of A. Jackowski and his Department of Geography of Religion at the Institute of Geography and Spatial Management of the Jagiellonian University of Cracow.

The following stage of the presented concept is the location of the actual tourist activity, i.e. a given natural, functional or tourist region. The fifth and final component comprises effects and impact of tourism on the geographic environment. This includes a range of tourist space types, as expressions of the degree to which natural environment is controlled by tourism.

The paper ends with a discussion on a practical implementation of the presented concept. The author proposes an integration of the research potential around studies on the location of the tourist activity (tourist region) and sees geographers as preferred leaders of those studies.

